

Обезбеђење приступа „глобалним добрима“

Изазов

НОВЕ ДЕЦЕНИЈЕ

Разумевање заједничких интереса у погледу развоја способности за осигурање приступа „глобалним добрима“ – морима, међународном ваздушном простору, космосу и сајберпростору – допринеће унапређењу управљања у сва четири домена и ојачати међународне норме одговорног понашања држава

60

Пишу

мр Бранкица ПОТКОЊАК ЛУКИЋ
Саша НИКОЛИЋ

Обезбеђење приступа глобалним добрима представљаће централни изазов у предстојећој деценији. Појава хибридних претњи (комбинација конвенционалних и неконвенционалних претњи) и проблеми повезани са slabим или пропалим државама добро су познати, с обзиром на то да представљају кључне карактеристике данашњих ратова. Поред њих, присутне су и друге, мање очигледне, које се односе на коришћење „глобалних добара“, а све више добијају на значају.

Појам означен термином „глобална добра“ (Global Commons), разматран са аспекта безбедности и одбране, подразумева међународни ваздушни простор и мора који нису под јурисдикцијом ниједне државе, космос и сајберпростор. Све државе чланице НАТО-а ослањају се на „глобална добра“, како за трговину, транспорт и комуникације, тако и за широки опсег војних и комерцијалних потреба. Велика мора и океани, међународни ваздушни простор, космички и сајберпростор, у суштини, омогућавају државама повезивање и просперитет. Обезбеђење слободног и сигурног приступа „глобалним добрима“ свим корисницима представља основу за очување глобалног система. У коначном, архитектура модерног међународног система, у својој основи, почива на глобалној економији која захтева слободан, стабилан и правичан приступ „глобалним добрима“.

Са војног аспекта, у савременом свету, процењује се да ће често избегавати употребу конвенционалне војне силе у отвореном конфрон-

тирању државама Алијансе. Уместо тога, будући противници НАТО-а вероватно ће користити директне и индиректне асиметричне методе, односно фокусираће се на области где војна моћ није увек најбоље одговарајуће средство за заштиту и безбедност.

НАТО и „глобална добра“

Процес глобализације који је својствен савременом свету омогућава убрзани развој технологије која је све јефтинија и све више доступна. Стога НАТО предвиђа да ће будући противници настојати да онемогуће, поремете или ограниче приступ „глобалним добрима“. Уколико се, на пример, пиратством, пролиферацијом балистичких пројектила, кршењем споразума, услед природних катастрофа или компјутерских вируса, поремети или онемогући функционисање интегрисаног глобалног ланца снабдевања, последице ће бити испољене у читавом ланцу. У том контексту, чланице НАТО-а, као најумреженије државе света, изузетно су осетљиве на војне, економске и социјалне штете које могу да настану услед евентуалног губитка приступа „глобалним добрима“.

Неадекватна важећа правила и споразуми доводе до тога да чак и они који их се придржавају могу да нанесу штету „глобалним добрима“. Стога је кључни корак у обез-

беђењу сигурног приступа „глобалним добрима“ и њиховог коришћења, координација активности заинтересованих корисника на изналажењу заједничке основе за остваривање интереса, улога и одговорности. На пример, отварање Арктика за све веће истраживање представља област где надметање за ресурсе, уколико не буде на одговарајући начин решавано, може да доведе до неодговорног понашања.

НАТО, као савез великог броја држава, залаже се да има руководећу улогу у промовисању дијалога и консултација о тим питањима. Представници Бразила, Русије, Индије и Кине (БРИК) указују да би мудро лидерство, заснивано на најбољој пракси и формалним споразумима за осигурање приступа „глобалним добрима“ свим легитимним корисницима, било добродошло.

НАТО, као савез великог броја држава, залаже се да има руководећу улогу у промовисању дијалога и консултација о тим питањима. Представници Бразила, Русије, Индије и Кине (БРИК) указују да би мудро лидерство, заснивано на најбољој пракси и формалним споразумима за осигурање приступа „глобалним добрима“ свим легитимним корисницима, било добродошло.

Дијалог

У протеклом периоду, дијалог и сарадња довели су до успостављања формалних меморандума о разумевању и споразума о широком распону питања у поморској, ваздушној и космичкој области. Ово, међутим, не треба да буде у потпуности (или највећим делом) процес који се спроводи одозго на доле. Моћне државе, као што су чланице Г-20, представљају примарне кориснике добара. Међутим, ситуација се у том погледу мења с обзиром на то и да развијене и земље у развоју убрзано настоје да се придруже глобализованој економији. И, као што је то случај са

актуелним напорима да се регулише приступ и коришћење космичког простора, иницијативе треба да потекну од заједнице корисника. У неким деловима света сведоци смо постојања покрета који се залажу да приступ и коришћење интернета буду једно од људских права.

Партнерство

По дефиницији, сувереност државе не односи се на „глобална добра“. Све више, међутим, државе, организације попут НАТО-а, УН и ЕУ, невладине организације, комерцијални субјекти и академска заједница постају партнери у тражењу решења за проблеме коришћења тих добара, свесни чињенице да, ради очувања вредности „глобалних добара“, морају да уступе део слободе деловања и да воде рачуна о ограничењима у свом понашању када користе заједничке ресурсе. Одговорно коришћење промовише норме и најбоље праксе за дугорочну одрживост, на супрот унилатералним мерама које доносе само краткорочну добит.

Будући противници НАТО-а могли би да покушају да онемогуће приступ „глобалним добрима“ на начин који угрожава стратегијске интересе Алијансе. Да би били у стању да ефикасно функционишу у комплексном безбедносном окружењу НАТО настоји да обезбеди свеобухватне стратегије, политике и способности да би одбранио и реаговао на претње које се појављују у поморском, ваздушном, космичком и сајберпростору.

Из војне перспективе, постоји неколико питања које НАТО и његови партнери и савезници разматрају да би се припремили за такав случај: да ли НАТО има адекватну доктрину и политику, ситуационе планове, планске сценарије и ратне игре у оквиру команди здружених снага који се заснивају на приступу „глобалним добрима“; да ли планери одбране раде процену добијених резултата и разматрају способности које су потребне за извођење таквих операција у комплексном окружењу далеко од матичне територије; да ли поморске снаге имају одговарајућа правила за ангажовање и способности које су потребне за насилно отварање затворених поморских рута; да ли су регуларне и специјалне снаге адекватно интегрисане; да ли је извршена припрема за извођење дејства без подршке из космоса или сајберпростора, без система глобалног позиционирања (GPS) и без глобалних комуникација; и да ли су снаге НАТО-а спремне да делују у окружењу где немају приступ „глобалним добрима“.

Све су то веома важна питања, јер се НАТО ослања на приступ свим доменима „глобалних добара“ да би испунио своје кључне задатке колективне одбране, управљања кри-

зама и кооперативне безбедности. Снажна савремена поморска и ваздушна моћ у подршци копненим снагама, повезана кроз космос и сајберпростор, остаје примарно средство Алијансе за одржавање стабилности и кредибилно одвраћање, пројектовање моћи и одговор на кризе било да су оне природне или изазване деловањем човека. Губитак приступа неком од тих домена неповољно би утицао на способност ефикасног деловања и у било ком другом.

Чланице НАТО-а настојале су, у организацији Савезничке команде за трансформацију (АСТ), током седам радионица које су одржане 2010. и 2011. године, да одговоре на питања која се односе на улогу Алијансе у обезбеђењу сигурног приступа „глобалним добрима“. У извештајима са радионица у којима је сваки од четири домена „глобалних добара“ разматран посебно, наглашена је њихова међузависна и комплексна природа. Током радионица дошло се до одређених закључака који ће помоћи у даљем разматрању овог питања, те у процесу планирања током имплементације новог Стратегијског концепта НАТО-а.

Слобода мора

Домен међународне воде светских океана најстарији је и најпознатији од четири домена „глобалних добара“. Више од четири миленијума он се користи за трговину и освајања.

Холандски теоретичар у области права Хуго Гроцијус (Hugo Grotius, 1583–1645), у својој књизи „Слобода мора“ (Mare Liberum) објављеној 1609.

године, залаже се да све државе имају слободан приступ поморском домену. У том контексту, ово дело сматра се темељем модерног приступа „глобалним добрима“.

Конвенција Уједињених нација о праву мора (United Nations Convention on the Law of the Sea), донета 1982. године, која је ступила на снагу 1994. године, јесте, попут Повеље УН, кровни споразум у смислу да представља основу за одређени број споразума и закона који су уследили, а који регулишу деловање и у поморском и домену ваздушног простора.

Данас, у условима глобализоване економије и постојања тржишта широм света, када се 85% робе транспортује морем, од чега три четвртине терета пролази кроз међународне контроле станице, канале или мореузе, и када више од половине светске нафте путује океанима, ово

У условима глобализоване економије и постојања тржишта широм света, када се 85% робе транспортује морем, од чега три четвртине терета пролази кроз међународне контролне станице, канале или мореузе, и када више од половине светске нафте путује океанима, ово „глобално добро“ све више добија на значају.

„глобално добро“ све више добија на значају. И као што је то случај са свим системима где је време од критичне важности, и систем транспорта океанима осетљив је на поремећаје, било природне или изазване деловањем човека, с обзиром на то да могу да изазову негативне ефекте по читав систем снабдевања. У овој сложеној међузависној сфери светске трговине, ниједна национална економија не може остати изолована.

Поред тога, војни ланац снабдевања, чије је ефикасно функционисање нужни предуслов за извођење операција које подразумевају размештање снага широм света, у великој мери ослања се управо на модел интегрисања приватног сектора. Стога, претње и цивилним и војним ланцима снабдевања треба да буду брига војних планера који утврђују фазе реализације и временску динамику модела размештања снага.

Као војно-политички савез са дугом поморском историјом, обавезан уговором и уједињен заједничким циљевима, НАТО настоји да преузме кључну улогу у поморском домену „глобалних добара“.

Контрола

Величина и комплексност поморског домена онемогућавају успостављање команде над њим. Међутим, контрола у одређеном времену и простору је достижна. Услед тога, безбедносни напори фокусирани су не само на заштиту лука и поморских рута, већ и на отпорност читавог система.

Мултилатерална партнерства могу да буду од помоћи да се достигне овај циљ и то би требало да буде заједнички напор свих држава које деле овакав став.

Циљ НАТО-а је да брани своја успостављена правила и одређује приоритете међу активностима за постизање заједничког разумевања о томе шта та правила значи за државе, да их промовише како би их други прихватили као заједничку основу за међународне односе. НАТО је постигао консензус о заједничким интересима у оквиру овог домена и детерминисао како они треба да буду осигурани. Уз то, мора да буде спреман да делује против претњи безбедности на мору и ради осигурања приступа, онда када су интереси Алијансе угрожени.

Индиректно, делујући са својим партнерима и другим државама које нису чланице Алијансе, НАТО може снажно да се залаже, заступа и подржава успостављање и поштовање правних норми и одговорног и прихватљивог понашања. Између осталог, операције против пиратства на Рогу Африке добар су пример кооперативног приступа између

НАТО-а, Европске уније, Уједињених нација, локалних власти, комерцијалних оператера и регионалних сила за решавање проблема са глобалним импликацијама. Исто тако, требало би охрабрити државе које имају излаз на море да усвоје закон против пиратства сходно резолуцији СБ УН, да се у оквиру те организације залажу да се нађу начини за решавање узрока пиратства.

Отворена питања

Такође, питања која се отварају у вези са Арктичким океаном истовремено представљају и озбиљан разлог за забринутост, али и пружају добре прилике Алијанси. Лед на мору неће се истопити одједном, а то даје довољно времена да се предупредне озбиљни конфликти или да се наруши постојећи поморски режим. Четири од укупно пет држава које полажу право на део територије Арктика (Канада, САД, Норвешка и Данска) чланице су НАТО-а. Русија, пак, има статус специјалног партнера НАТО-а од 2002. године. Будући да је тако, НАТО би могао да буде место где би се повела расправа о њиховим интересима у вези са будућношћу Арктика.

Стављање нагласка на одвраћање и колективну одбрану, као кључне мисије Алијансе у новом Стратегијском концепту, ограничава енергију и ресурсе НАТО-а који су расположиви за операционализацију свеобухватног приступа за обезбеђење поморског домена. Треба узети у обзир да географски домет Алијансе такође делује као ограничавајући фактор. ■

(Наставак у следећем броју)